

Lukasz Skoneczny

Wpływ zmian klimatycznych na bezpieczeństwo Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia

W ostatnich latach jesteśmy świadkami coraz częstszych anomalii pogodowych, które swoją gwałtownością oraz nieprzewidywalnością powodują wielkie straty materialne, a także liczne ofiary wśród ludzi. Przykładem tego nowego rodzaju zagrożeń mogą być ubiegłoroczne powodzie w Polsce czy wywołane długotrwałą suszą pożary lasów w Rosji. Większość ekspertów jako przyczynę tych zdarzeń wskazuje „efekt cieplarniany” oznaczający kumulowanie w atmosferze gazów, które blokują promieniowanie ciepłe Ziemi, skierowując je ponownie ku niej zamiast w przestrzeń kosmiczną.¹ Głównym niebezpieczeństwem związanym z postępowaniem tego procesu są radykalne zmiany klimatyczne i towarzyszące im zjawiska atmosferyczne.

Według ocen Międzyrządowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC)² średnia globalna temperatura powietrza w latach 1906-2005 wzrosła o 0,74°C. W opracowanych przez zespół prognozach modeli klimatycznych wykazano, że w XXI wieku średnia globalna temperatura powierzchni Ziemi podniesie się od 1,1°C do 6,4 °C. Niezależnie od sporu dotyczącego etiologii tego zjawiska³ nie ulega wątpliwości, że niesie ono za sobą poważne konsekwencje dla biosfery, a tym samym dla ludzi, którzy są jej integralnym elementem. Wśród głównych niebezpieczeństw wskazuje się przede wszystkim na:

- ekstremalne zjawiska pogodowe,
- zmiany w ilości rocznych opadów atmosferycznych,
- topnienie lodowców,
- podnoszenie się poziomu mórz i oceanów.

Zmiany klimatyczne są jednym z największych wyzwań XXI wieku, ponieważ wpływają na fizyczne uwarunkowania istnienia oraz dobrobytu poszczególnych narodów. Potencjalna skala tego zjawiska powoduje, że w niektórych krajach – zwłaszcza w USA i Rosji⁴ – problematyka ta już teraz jest przedmiotem analiz instytucji państwowych oraz organizacji pozarządowych zajmujących się kwestiami bezpieczeństwa. Także na forum międzynarodowym od co najmniej czterdzięci lat podejmowane są różnorodne inicjatywy zmierzające do przeciwdziałania globalnemu ociepleniu.

¹ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Lublin 2000, s.143.

² Organizacja założona w 1988 r. przez dwie agendy Narodów Zjednoczonych – Światową Organizację Meteorologiczną (WMO) oraz Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNEP) w celu oceny ryzyka związanego z wpływem człowieka na zmianę klimatu.

³ Większość środowisk naukowych uważa, że zmiany temperatury mają charakter antropogeniczny, niemniej jednak istnieje dość liczna grupa zwolenników teorii postrzegającej to zjawisko jako naturalny, cykliczny proces, na który człowiek w żaden sposób nie może wpływać. Zob. np. A. Giddens, *Klimatyczna katastrofa*, Warszawa 2101, Prószyński i S-ka, s. 26 i nast.

⁴ Zob. m.in. wydany przez amerykańską Narodową Radę Wywiadu (National Intelligence Council) raport *Global Trends 2025: A Transformed World czy rosyjska strategia działania w rejonie Arktyki – Osnovy gosudarstvennoy polityki Rossijskoi Federatsii v Arktike na period do 2020 goda i dalneishuyu perspektivu* (www.scrf.gov.ru/documents/98.html).

Natomiast w przypadku Polski można odczuć pewien deficyt w zakresie całosciowych prognoz i analiz dotyczących wpływu potencjalnych skutków zmian klimatycznych (społecznych, gospodarczych, politycznych) na bezpieczeństwo kraju. Istniejące bowiem w różnych dokumentach rządowych zapisy (np. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego z 2007 r.) są zbyt ogólnikowe. Nadzieję budzą jednak realizowane przez polskie władze prace nad porządkowaniem obowiązujących dokumentów strategicznych⁵, w trakcie których kwestie te powinny być wzięte poważnie pod rozwagę.

W tym kontekście należy zastanowić się nad dwoma zasadniczymi pytaniami. Po pierwsze, jaki wpływ na stan bezpieczeństwa Unii Europejskiej będzie wywierać postępujące ocieplenie klimatu? Po drugie, jakich działań należałoby oczekiwać ze strony polskich władz w ramach prowadzonej polityki bezpieczeństwa, aby nasze państwo mogło efektywnie przeciwdziałać negatywnym skutkom zmian klimatycznych?

Zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi

Postępujące ocieplenie klimatu, ze względu na możliwe konsekwencje polityczne, ekonomiczne oraz społeczne, stanowi poważne wyzwanie zarówno dla poszczególnych państw, jak i całego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi charakteryzują się bowiem długotrwałością, wielowymiarowością oddziaływania, a także globalnym obszarem występowania. Szczególnie interesujące analizy dotyczące wpływu efektu cieplarnianego na bezpieczeństwo państw zostały opracowane przez Center for Naval Analyses⁶ oraz National Intelligence Council⁷. Będą one także stanowiły punkt wyjścia dla dalszych rozważań.

Wśród potencjalnych następstw zmian klimatycznych destabilizujących bezpieczeństwo poszczególnych państw wskazuje się przede wszystkim na:

- **Ograniczenia w dostępie do wody**

Wzrost temperatury związany z ociepleniem klimatu będzie wpływał na poziom opadów atmosferycznych oraz szybkość topnienia lodowców górskich, co odbije się również na dostępnych zasobach wody pitnej. Istotne znaczenie ma zwłaszcza ten ostatni proces, ponieważ co najmniej połowa ilości wody spożywanej przez około 40 proc. populacji ludzkiej bierze się z letnich roztopów lodowców górskich. Postępujący wzrost temperatury może spowodować ich zanik w ciągu następnych dekad. Należy także zauważyć, że np. w Azji kilka głównych rzek (Indus, Ganges, Mekong, Jangcy,

⁵ Zob. *Plan porządkowania strategii rozwoju* – tekst uwzględniający dokonaną w dniu 10 marca 2010 r. reasumpcję decyzji Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2009 r. (http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_rozwoju/System_zarządzania_rozwojem/).

⁶ Center for Naval Analyses (CNA) – powstały w trakcie II wojny światowej amerykański rządowy instytut badawczo-rozwojowy, którego celem jest realizowanie projektów naukowych na rzecz Marynarki Wojennej USA oraz Korpusu Piechoty Morskiej. CNA zajmuje się także prowadzeniem badań i analiz na rzecz innych agend państwowych oraz wojskowych. Jednym z efektów tych prac jest raport z 2007 r. dotyczący wpływu zmian klimatycznych na bezpieczeństwo USA – *National Security and the Threat of Climate Change*.

⁷ Narodowa Rada Wywiadu National Intelligence Council (NIC) – powstała w 1979 r. Stanowi – w ramach Wspólnoty Wywiadowczej USA – centrum do spraw średnio- i długoterminowego planowania strategicznego. Jednym z najważniejszych dokumentów opracowywanych przez NIC jest tzw. Raport Globalny (*Global Briefing*) zawierający potencjalne scenariusze rozwoju sytuacji polityczno-gospodarczo-społecznej na świecie. Aktualny raport *Global Trends 2025: A Transformed World*.

Huangho) ma swoje źródło w Himalajach. Znajduje się tam trzeci co do wielkości – po Antarktydzie oraz Grenlandii – masyw lodowcowy. Jeżeli na skutek ocieplenia klimatu jego wielkość zaczęłaby się szybko zmniejszać, będzie to miało katastrofalne skutki dla dużej części Azjatów, ponieważ zostaliby oni w znacznym stopniu pozbawieni dostępu do wody.⁸

Według danych przedstawionych przez National Intelligence Council⁹ obecnie 21 państw – zamieszkałych przez około 600 mln osób – ma problemy z dostępem do wody pitnej. Do 2025 r. liczba ta wzrośnie do 36 krajów, w których żyje około 1,4 mld ludzi. W grupie tej znajdują się m.in.: Burundi, Kolumbia, Etiopia, Erytrea, Malawi, Pakistan oraz Syria. Proces ten będzie się pogłębiał z powodu rolnictwa krajów rozwijających się, które ze względu na swoją nieefektywność zużywa bardzo duże ilości wody.

- **Zmniejszenie produkcji rolnej**

Zmiany klimatyczne będą miały także istotny wpływ na poziom globalnej produkcji rolnej. Według danych Earth Policy Institute każdy wzrost temperatury o 1°C powyżej aktualnej średniej spowoduje spadek zbiorów zbóż o 10 proc.¹⁰ W połączeniu z prognozami Banku Światowego przewidującymi, że do 2030 r. na świecie zapotrzebowanie na żywność zwiększy się o połowę, daje to dosyć niepokojący obraz przyszłości, w której może dochodzić do poważnych konfliktów międzypaństwowych na tym tle. Dotyczy to przede wszystkim subkontynentu indyjskiego oraz Afryki Subsaharyjskiej, gdzie już teraz występują istotne problemy w tym zakresie.

- **Choroby zakaźne i inne problemy zdrowotne**

Ocieplenie klimatu spowoduje, że zwiększy się obszar występowania chorób zakaźnych przenoszonych na przykład przez owady – dotyczy to przede wszystkim gorączki Dengi¹¹ oraz malarii. Może to szczególnie negatywnie oddziaływać na poziom bezpieczeństwa w regionach geograficznych, gdzie do tej pory nie istniały tego rodzaju zagrożenia, i powodować powstawanie nowych napięć międzynarodowych¹².

- **Wzrost poziomu mórz i oceanów**

Wzrost temperatury oraz związany z tym proces topnienia lodowców nie pozostanie bez wpływu na poziom mórz i oceanów. Jego potencjalnymi konsekwencjami są przesiedlenia ludności na ogromną skalę – tym bardziej, że około dwie trzecie ludności żyje w pobliżu linii brzegowej mórz i oceanów¹³. Zjawisko to stanowi także zagrożenie dla infrastruktury, która odgrywa kluczową rolę w funkcjonowaniu zarówno gospodarek poszczególnych państw, jak i globalnego systemu ekonomicznego. Na potencjalne zniszczenie narażone są ważne porty morskie (np. Hong Kong, Rotterdam), a także leżące na wybrzeżach ośrodki przemysłowe oraz zakłady energetyczne.

W sferze bezpieczeństwa wymienione czynniki będą potęgowały istniejące już negatywne zjawiska, a także powodowały powstawanie zupełnie nowych rodzajów konfliktów.

⁸ *National Security and the Threat of Climate Change*, Virginia 2007, CNA Corporation, s. 15.

⁹ *Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, s. 51.

¹⁰ L. R. Brown, *World Grain Stocks Fall to 57 Days of Consumption: Grain Prices Starting to Rise*, <http://www.earth-policy.org/index.php?indicators/C54/>.

¹¹ Potencjalnie śmiertelna wirusowa choroba odzwierzęca, przyjmująca postać gorączki krwotocznej, występująca u ludzi i niektórych małp. Patogenem odpowiedzialnym za wywołanie choroby są wirusy dengi przenoszone przez owady, np. komary (<http://pl.wikipedia.org/wiki/Denga>).

¹² *National Security and the Threat of...*, s. 15.

¹³ Tamże, s. 16.

Zmiany klimatyczne a bezpieczeństwo Unii Europejskiej

W literaturze przedmiotu dominuje pogląd, iż państwa Unii Europejskiej (UE) – w porównaniu do innych regionów globu – będą w stanie relatywnie dobrze poradzić sobie z bezpośrednimi efektami zmian klimatycznych¹⁴. Związane jest to z kilkoma czynnikami. Większość krajów UE położona jest w umiarkowanej strefie klimatycznej, przez co skutki globalnego ocieplenia – przynajmniej przez okres kilkudziesięciu lat – nie będą aż tak bolesne. Dodatkowym atutem jest wysoki poziom rozwoju przemysłowego państw tego obszaru oraz integracji polityczno-gospodarczej między nimi. Dzięki temu będą one posiadały niezbędne środki finansowe oraz technologiczne do przeciwdziałania ewentualnym negatywnym zmianom środowiskowym. Członkostwo w Unii Europejskiej pozwoli im również wykorzystać istniejące w ramach Unii mechanizmy współpracy i pomocy – jest to bardzo ważny aspekt, ponieważ przeciwdziałanie potencjalnym skutkom zmian klimatycznych przekracza możliwości pojedynczych państw.

Niemniej jednak istotnym, bezpośrednim zagrożeniem dla bezpieczeństwa krajów Unii pozostaje wzrost poziomu mórz i oceanów, który może doprowadzić do zalania silnie uprzemysłowionych obszarów nadbrzeżnych (Holandia, Belgia, Niemcy, Włochy, Grecja, Polska). Rosnąca temperatura spowoduje także przenoszenie produkcji rolnej na północ Europy, ponieważ w basenie Morza Śródziemnego nie będzie dla niej odpowiednich warunków. Pojawi się również problem dostępności zasobów wodnych, który dotyczy także Polski, gdyż polskie zasoby zaliczają się do najniższych w Europie. Niedoborem wody objęty jest obszar ponad 100 tys. km² naszego kraju. Także pod względem możliwości jej magazynowania w zbiornikach retencyjnych, wynoszących 5 proc. przeciętnego rocznego odpływu, Polska odstaje od państw Europy Zachodniej o zbliżonych warunkach geograficznych, gdzie magazynuje się 15 proc. przeciętnego rocznego odpływu¹⁵.

Największym wyzwaniem dla bezpieczeństwa Unii Europejskiej będzie jednak zmierzenie się ze skutkami społeczno-politycznymi zmian klimatycznych w innych regionach globu. Chodzi tu przede wszystkim o:

- **Wzrost liczby „państw upadłych”**

Ze względu na rozmiar potencjalnych i trudnych do przewidzenia zmian ocieplenie klimatu będzie stanowiło poważne wyzwanie dla systemów społeczno-gospodarczych poszczególnych państw. Dotyczy to zwłaszcza krajów rozwijających się, w których systemy te są dopiero na etapie budowy. Dodatkowe obciążenia spowodowane skutkami zmian klimatycznych – jak brak dostępu do wody czy zmniejszenie areалу upraw rolnych – mogą doprowadzić do kryzysu albo nawet załamania się systemów. W konsekwencji niemożność zaspokojenia przez władze podstawowych potrzeb egzystencjalnych ludności oraz zagwarantowania poczucia bezpieczeństwa, może popychać społeczeństwa tych państw w stronę ekstremizmu politycznego bądź długoletniej wojny domowej (vide sytuacja w Sudanie).

- **Terroryzm**

Terroryzm jest obecnie jednym z największych zagrożeń dla bezpieczeństwa państw Zachodu. Jego znaczenie będzie rosło, ponieważ umożliwia on, w relatywnie tani oraz efektywny sposób, wprowadzenie zaatakowanego społeczeństwa w stan niepo-

¹⁴ Zob. m.in. A. Giddens, *Klimatyczna...*; H. Welzer, *Wojny klimatyczne*, Warszawa 2010; *National Security and the Threat of Climate Change*; *Global Trends 2025: A Transformed World*.

¹⁵ R. Kwećka, M. Gryga, *Sily specjalne w kontekście współczesnych zagrożeń*, Warszawa 2002, AON, s. 59-60.

koju. Zmiany klimatyczne i nierównomierne rozłożenie ich skutków społeczno-gospodarczych będą tylko potęgowały to zjawisko, stanowiąc dla antyzachodnich organizacji terrorystycznych kolejny argument potwierdzający słuszność prowadzonych działań.

- **Wojny permanentne**

Wojny permanentne są innowacyjnym typem zorganizowanej przemocy, który w ostatnich latach wykształcił się przede wszystkim w Afryce. Według H. Welzera¹⁶ cechą charakterystyczną tego rodzaju konfliktu jest brak możliwości wyodrębnienia stanu wojny i pokoju, które nakładają się wzajemnie na siebie. Nie można również odróżnić przemocy prawomocnej od przestępczej. Aktorami prowadzącymi działania zbrojne nie są państwa, ale quasi-państwa bądź prywatne organizacje przestępcze i ludność cywilna. Pojawiają się również tzw. władcy wojny (*Warlords*), którzy organizują środki przemocy służące utrzymaniu władzy najzasobniejszych grup, przestępczej eksploatacji surowców (...), albo też produkcji i dystrybucji narkotyków¹⁷. Dlatego też nie są oni w najmniejszym stopniu zainteresowani przerwaniem toczących się walk. Zmiany klimatyczne będą prowadziły do coraz częstszego pojawiania się tego typu konfliktów – na co dodatkowo wpływ będzie wywierał proces upadku państw i demonopolizacji prawa do używania przez nie przemocy¹⁸.

- **Konflikty ekologiczne**

Efekt cieplarniany będzie oddziaływał na fizyczne podstawy istnienia poszczególnych państw – dotyczy to zwłaszcza dostępu do wody oraz żywności. Deficyt tych strategicznych zasobów może zdestabilizować całe społeczeństwa oraz uniemożliwić jej dalszy rozwój. Będzie także prowadził do eskalacji napięć międzynarodowych na tym tle. Pojawiają się tzw. konflikty ekologiczne rozumiane jako konflikty zaostrome bądź przyspieszone na skutek niemożliwego do odtworzenia zniszczenia zasobów¹⁹. Dotyczy to zwłaszcza regionów, w których już teraz występują takie problemy (Bliski Wschód, Afryka Subsaharyjska).

Jako przykład potencjalnego obszaru konfliktu, który ze względu na zmiany klimatyczne może wymagać zaangażowania państw Unii Europejskiej, wskazuje się Arktykę. Od 1978 r. prowadzone są badania satelitarne, na podstawie których stwierdzono, że w ciągu dekady średnia roczna grubość jej pokrywy lodowej zmniejsza się o 3 proc. Skrajnie negatywne prognozy American Geophysical Union z 2007 r. wskazują, że zniknie ona do 2030 r.²⁰ Doprowadziłyby to do otwarcia nowych morskich szlaków handlowych np. podróż z Azji do Europy byłaby krótsza o około 5000 mil morskich. Co więcej, według różnych szacunków, pod pokrywą lodową Arktyki może znajdować się około 25 proc. światowych zasobów ropy i gazu²¹. Czynniki te powodują, że obszar ten już teraz stanowi kość niezgody pomiędzy państwami regionu, czyli Rosją, Norwegią, USA, Kanadą oraz Danią. Dodatkowo sytuację zaogniają m.in. zapisy rosyjskiej strategii doty-

¹⁶ Harald Welzer – niemiecki psycholog społeczny specjalizujący się w problematyce konfliktów zbrojnych, historii nazizmu, a także procesów związanych z budowaniem tożsamości zbiorowej. Obecnie pełni funkcję dyrektora Centrum Interdyscyplinarnych Badań nad Pamięcią (Center for Interdisciplinary Memory Research) w Essen. Jest także wykładowcą na Uniwersytecie w Witten/Herdecke (podano za http://de.wikipedia.org/wiki/Harald_Welzer).

¹⁷ H. Welzer, *Wojny...*, s. 118.

¹⁸ Tamże, 113-125.

¹⁹ A. Carius, D. Tänzler, J. Winterstein, *Weltkarte von Umweltkonflikten - Ansätze zu einer Typologisierung*, Berlin 2009, w: H. Welzer, *Wojny...*, s. 134.

²⁰ A. Giddens, *Klimatyczna...*, s. 26-29.

²¹ J. Prus-Wojciechowska, M. Szymaniak, *Państwa dzielą Arktykę*, rp.pl, 23 IX 2010.

czącej Arktyki²². W pochodzącym z 2008 r. dokumencie stwierdzono, iż jest ona traktowana jako strategiczna baza zasobów Federacji Rosyjskiej. Głównymi priorytetami polityki rosyjskiej będzie systematyczne zwiększanie znaczenia ekonomicznego tego regionu oraz umacnianie w nim obecności wojskowej. Zadanie to będzie realizowane przez władze rosyjskie w trzech etapach i – według autorów strategii – ma zakończyć się w 2020 r. W tym kontekście należy pozytywnie ocenić podpisanie 15 września 2010 r. w Murmańsku przez Rosję oraz Norwegię umowy o wytyczeniu granicy morskiej i współpracy na Morzu Barentsa oraz Oceanie Arktycznym, która zakończyła 40-letni spór terytorialny pomiędzy tymi krajami. Może to bowiem sugerować, że władze Federacji Rosyjskiej będą stały raczej na dialog z innymi państwami tego regionu²³.

Ważnym problemem pozostaje również zjawisko masowej „migracji klimatycznej” do UE z państw Maghrebu, Bliskiego Wschodu oraz Afryki Subsaharyjskiej. Według niektórych ocen do połowy XXI w. pojawi się ok. 200 mln tzw. migrantów klimatycznych²⁴. Wysoki poziom życia oraz mniejsza wrażliwość na bezpośrednie skutki globalnego ocieplenia może spowodować, że państwa unijne staną się celem ruchów migracyjnych na niespotykaną dotychczas skalę. Jak takie ruchy mogą wpłynąć na sytuację wewnętrzną Unii Europejskiej i jej relacje z otoczeniem międzynarodowym, przedstawił w interesujący sposób H. Welzer²⁵. Według badacza zmiany klimatyczne wywrą najbardziej negatywne skutki społeczno-polityczne w państwach już obecnie przeżywających głęboki kryzys, prowadząc do poważnych konfliktów (dotyczy to zwłaszcza krajów afrykańskich). Narastająca przemoc będzie jednym z głównych czynników powodujących wzrost liczby uchodźców migrujących zarówno wewnątrz kontynentu afrykańskiego, jak i opuszczających całkowicie kontynent. Zwiększający się napływ nielegalnych imigrantów do państw UE doprowadzi do zaostrzenia polityki bezpieczeństwa tych krajów, a tym samym do wzmocnienia roli sił zbrojnych oraz organów bezpieczeństwa. Ponadto nierówny rozdział skutków globalnego ocieplenia spotęguje antyzachodni terroryzm. Odpowiedzią na to będzie zaostrzenie środków kontrolnych (np. intensyfikacja działań inwigilacyjnych) przez państwa UE, z czym powiązane jest ograniczenie obszarów wolności obywatelskich, a częściowo również zasad demokratycznych. Rosnąca nielegalna imigracja oraz zagrożenie terroryzmem spowodują ewolucję społecznego odbioru sytuacji, co w konsekwencji doprowadzi do zmian obowiązujących norm społecznych i standardów normalności. Coraz częściej będą akceptowane przez opinię publiczną radykalne rozwiązania istniejących problemów bezpieczeństwa, w wyniku czego mogą pojawić się zupełnie nowe konflikty. To błędne koło przedstawione przez H. Welzera pokazuje, jak zjawisko „migracji klimatycznej” może doprowadzić do ograniczenia zasad demokratycznego państwa prawa i wolności obywatelskich, a także stanowić źródło nowych, nie do końca dających się przewidzieć, problemów. Dlatego tak ważną kwestią jest wypracowanie przez państwa UE skutecznej polityki integracyjnej zarówno wobec legalnych, jak i nielegalnych imigrantów. Nie

²² *Osnovy gosudarstvennoi polityki Rossijskoj Federatsii v Arktike na period do 2020 goda i dalneishuyu perspektivu* (www.scrf.gov.ru/documents/98.html).

²³ O tym, że napięcie w regionie Arktyki będzie w przyszłości rosło świadczy też wypowiedź wicepremiera Federacji Rosyjskiej, Siergieja Iwanowa, który 6 lipca br. zapowiedział, że w 2012 r. Rosja oficjalnie zwróci się do ONZ z wnioskiem o rozszerzenie jej granic na tym obszarze. Ponadto Minister Obrony Rosji, Anatolij Serdjukow, oświadczył, iż do Murmańska zostaną wysłane dwie brygady wojskowe, w tym jednostki specjalne. Ich celem będzie ochrona interesów rosyjskich w regionie.

²⁴ *Global Trends 2025: A Transformed World...*, s. 53.

²⁵ H. Welzer, *Wojny...*, s. 202-203.

chodzi tu tylko o kontekst pośrednich skutków zmian klimatycznych, ale również problem demograficzny, z którym Europa będzie musiała poradzić sobie w przyszłości.

Istotną kwestią są także – paradoksalnie – regionalne programy redukcji emisji gazów cieplarnianych, które często nie uwzględniają możliwości oraz specyfiki poszczególnych państw. W przypadku Unii Europejskiej mogą one stanowić źródło nowych napięć pomiędzy państwami członkowskimi oraz negatywnie oddziaływać na ich bezpieczeństwo ekonomiczne. Chodzi tu przede wszystkim o zgłaszany przez Komisję Europejską program przeciwdziałania zmianom klimatycznym. Aktualnie zakłada on redukcję emisji dwutlenku węgla przez państwa UE o 20 proc. do 2020 r., co w praktyce oznacza dla nich wydatki szacowane przez ekspertów na poziomie około 48 mld euro rocznie. Szczególnie trudne jest położenie Polski, gdzie ok. 97 proc. energii jest wytwarzane w procesie spalania węgla. Dodatkowo 7 lipca 2010 r. Parlament Europejski przyjął dyrektywę o emisjach przemysłowych, w której od 2016 r. wprowadzono nowe normy zmniejszające średnio o połowę emisję dwutlenku siarki, tlenków azotu oraz pyłów z ponad 52 tys. zakładów przemysłowych UE, w tym około 2 tys. z naszego kraju. Według szacunków resortu środowiska polski przemysł – po uwzględnieniu przyjętych rozwiązań – będzie musiał do 2016 r. wykonać inwestycje dostosowujące do nowych przepisów za około 20,2 mld euro²⁶. Biorąc pod uwagę trwający kryzys ekonomiczny, deficyt budżetowy państwa oraz kruchość wzrostu gospodarczego, te dodatkowe zobowiązania mogą mieć negatywny wpływ na polską gospodarkę. W podobnej sytuacji znaleźli się też inni nowi członkowie UE, co może prowadzić do konfliktów politycznych pomiędzy nimi a państwami „starej 15”. Należy pamiętać o tym, że kraje Europy Zachodniej posiadają nowocześniejszy pod względem technologicznym przemysł, oparty także na energii atomowej, przez co łatwiej będzie im się dostosować do nowych wymagań. Po ich stronie znajduje się także większa konkurencyjność ekonomiczna, ponieważ posiadają potrzebne technologie oraz patenty, za które mogą sobie kazać słono płacić. Już obecnie w UE dochodzi do dużych rozbieżności na tle przeciwdziałania zmianom klimatycznym, czego przykładem może być głosowanie w parlamencie unijnym nad rezolucją o kontroli elektrowni atomowych. W kwietniu 2011 r. europosłowie odrzucili jej projekt, co według pojawiających się komentarzy pokazuje, jak silny jest podział wśród państw członkowskich w sprawie przyszłości energetyki w Europie. Szczególne kontrowersje wzbudziły propozycje zwiększenia obowiązku redukcji emisji dwutlenku węgla, który miałby objąć wszystkie kraje Unii. Znalazły się wśród nich m.in. wnioski o ograniczenie emisji dwutlenku węgla o 30 proc. w perspektywie do 2020 r. oraz zapis mówiący o tym, aby w 2030 r. UE zmniejszyła emisję dwutlenku węgla o 45 proc., a do 2050 r. funkcjonowała tzw. gospodarka bezemisyjna. Komentatorzy oceniają te propozycje jako bardziej skrajne, niż zgłoszone w marcu tego roku przez Komisję ds. Klimatu²⁷. Innym aspektem omawianych kwestii są pojawiające się sygnały świadczące o tym, iż w handlu prawami do emisji dwutlenku węgla w naszym kraju coraz większą rolę odgrywa rosyjski Gazprom. Wartość polskiego rynku EUA (EUA to prawo do emisji, które jest przydzielane krajom członkowskim Unii Europejskiej – przyp. red.) szacowana jest na ponad 3 mld zł. Ekspertci oceniają, iż spółka chce wykorzystać ten fakt i w ten sposób finansować swoje inwestycje. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, że Gazprom, po osiągnięciu dominują-

²⁶ Unia podnosi wyżej ekologiczną poprzeczkę dla firm, „Rzeczpospolita”, 8.07.2010 r.

²⁷ A. Łakoma, *Europosłowie odrzucili rezolucję o kontroli elektrowni atomowych*, „Rzeczpospolita”, 8.04.2011 r.

cej pozycji na rynku EUA w Polsce, będzie wykorzystywany przez Kreml jako kolejny instrument nacisku ekonomicznego wobec naszego kraju²⁸.

Warto również poruszyć problem istniejącego konfliktu cywilizacyjnego pomiędzy bogatą „Północą”, a biednym „Południem”, który wraz z pogłębianiem się zmian klimatycznych może wybuchnąć z nową siłą. Państwa „Północy” uważają bowiem, że jedną z przyczyn globalnego ocieplenia jest szybki przyrost naturalny ludności „Południa” oraz jego gwałtowny wzrost gospodarczy, który nie uwzględnia czynników ekologicznych. Z kolei kraje rozwijające się wskazują na nadmierny konsumpcjonizm „Północy” i jego związek z „efektem cieplarnianym”. Ponadto „Południe” traktuje rozwój ekonomiczny jako najlepszy środek do walki z ociepleniem klimatu, ponieważ silniejsza oraz nowocześniejsza gospodarka będzie produkowała mniej szkodliwych dla środowiska gazów cieplarnianych. Natomiast propozycje odpłatnego wprowadzania niskowęglowych technologii przemysłowych – z czym związany będzie wolniejszy wzrost gospodarczy – postrzegane są jako próby utrzymania globalnego status quo, a także dalszego uzależnienia ekonomicznego od państw „Północy”²⁹.

Globalne ocieplenie a polska polityka bezpieczeństwa

Zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi mogą być wyzwaniem, z jakim nie mieliśmy do czynienia w dotychczasowej historii ludzkości. Skala tego zjawiska i jego potencjalne efekty będą wymagały zarówno szerokiej współpracy międzynarodowej, jak i odpowiednich działań zapobiegawczych podejmowanych na poziomie poszczególnych państw. Dlatego problem ten powinien zostać uwzględniony w polityce bezpieczeństwa RP.

W sferze stosunków międzynarodowych może to oznaczać aktywne uczestnictwo Polski w inicjatywach międzynarodowych, których celem jest przeciwdziałanie globalnemu ociepleniu. Dotyczy to zwłaszcza lobbowania na rzecz pomocy gospodarczej dla krajów rozwijających się (transfer technologii, likwidacja zadłużenia, subsydia finansowe), które samodzielnie nie będą w stanie poradzić sobie z tym wyzwaniem. Na forum UE polskie władze powinny dążyć do zainicjowania prac nad nową koncepcją unijnej polityki imigracyjnej, która będzie uwzględniała zjawisko „migracji klimatycznej”.

Ponadto Polska powinna starać się, aby w regionalnych oraz globalnych programach przeciwdziałania zmianom klimatycznym uwzględniano potrzeby i interesy mniej rozwiniętych krajów, dla których przejście - w relatywnie krótkim czasie - na niskowęglowe technologie przemysłowe oznacza bardzo duże obciążenia ekonomiczne grożące ich dalszemu rozwojowi gospodarczemu. W konsekwencji może to stanowić czynnik zniechęcający do działań w tym zakresie.

Polские władze mogłyby również wykorzystać członkostwo w NATO do opracowania przez Sojusz Północnoatlantycki tzw. planów ewentualnościowych uwzględniających wpływ zmian klimatycznych na bezpieczeństwo państw członkowskich. Ważnym elementem będą programy wojskowych operacji humanitarnych. Ich rola znacznie wzrośnie, biorąc pod uwagę skalę i skutki potencjalnych katastrof naturalnych spowodowanych globalnym ociepleniem.

Zmian będzie także wymagała polityka bezpieczeństwa realizowana na poziomie krajowym. Interesującym punktem odniesienia może być koncepcja państwa zabezpie-

²⁸ *Gazprom handluje prawami do emisji dwutlenku węgla CO₂*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 18.02.2011.

²⁹ Szerzej zob. M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie...*, s. 146-149.

czającego stworzona przez Anthonego Giddensa. Zgodnie z nią tylko państwo posiada niezbędne środki materialne i instrumenty prawne, a także jest w stanie skutecznie koordynować przedsięwzięcia w zakresie przeciwdziałania zmianom klimatycznym. Dlatego powinno stać się gwarantem realizacji odpowiednich działań oraz stale nadzorować ich wykonanie.

W tym kontekście polskie władze powinny rozważyć umieszczenie kwestii globalnego ocieplenia wśród priorytetów politycznych kluczowych z punktu widzenia interesu i bezpieczeństwa RP. Pożądany jest szeroki konsensus między głównymi siłami politycznym kraju, który pozwoliłby na opracowanie oraz wdrożenie długofalowej strategii działań w tym zakresie, a także jej stabilną realizację. Warto również rozważyć stworzenie – na wzór brytyjskiego Komitetu ds. Zmiany Klimatycznej³⁰ – instytucji, która posiadałaby uprawnienia doradcze w zakresie prowadzenia polityki klimatycznej przez władze państwowe, a być może także kompetencje kontrolne, co pozwoliłoby na zwiększenie skuteczności jej działań. Potrzebna jest także kampania społeczna uświadamiająca potencjalne zagrożenia związane z „efektem cieplarnianym”, z czym może być związana konieczność zmian w systemie edukacyjnym. Celem powinna być bowiem modyfikacja nastawienia społeczeństwa do tego problemu, co przyniosłoby pozytywne skutki ekonomiczne w postaci m.in. przeobrażenia zachowań konsumpcyjnych, a także zmniejszenia marnotrawstwa energii i wody.

Należy również spróbować zintegrować problem zmian klimatycznych i ich wpływu na bezpieczeństwo państwa z innymi rodzajami ryzyka występującymi na poziomie lokalnym, krajowym oraz międzynarodowym. Przy czym nie można ograniczyć się wyłącznie do diagnozy, ale konieczne jest opracowanie konkretnych działań zapobiegawczych i adaptacyjnych. W tym celu niezbędna jest współpraca z krajowymi oraz zagranicznymi instytucjami naukowo-badawczymi, a także stworzenie map ryzyka klimatycznego dla poszczególnych regionów Polski.

Ambitnym zadaniem dla polskich władz może być również promowanie konwergencji gospodarczej – czyli uświadomienie związku między stosowaniem niskowęglowych technologii przemysłowych a większą konkurencyjnością ekonomiczną. Dotyczy to także działań na rzecz poprawy wydajności energetycznej. Aby osiągnąć te cele, konieczne mogą być zmiany fiskalno-systemowe (m.in. ulgi podatkowe, subsydia finansowe, zmiany w systemie ubezpieczeniowym) zachęcające do wdrażania tych rozwiązań³¹. Poza zmniejszeniem emisji gazów cieplarnianych przyniosłoby to jeszcze inny pozytywny efekt dla polskiej gospodarki, jakim byłaby dywersyfikacja źródeł energii.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że globalne ocieplenie może być jednym z najważniejszych wyzwań, z którym będzie musiała zmierzyć się Unia Europejska w XXI wieku. Po pierwsze związane jest to ze skalą tego zjawiska, które swoim zasięgiem obejmuje wszystkie części globu. Po drugie efekt cieplarniany będzie oddziaływał na fizyczne podstawy istnienia poszczególnych państw, co w konsekwencji może prowadzić do eskalacji napięć między nimi, a także pojawienia się poważnych konfliktów międzynarodowych.

³⁰ Komitet ds. Zmiany Klimatycznej został powołany w 2008 r. na mocy *Climate Change Act*. Jego zadaniem jest doradzanie rządowi brytyjskiemu w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych. Zob. szerzej: A. Giddens, *Klimatyczna...*, s. 90-98.

³¹ Tamże, s.140 i nast.

Poruszone w artykule problemy nie wyczerpują tematu zmian klimatycznych i ich wpływu na bezpieczeństwo UE. Niemniej jednak mogą one posłużyć za punkt wyjścia do dalszej dyskusji w tym zakresie. W tym kontekście kluczowego znaczenia nabiera kwestia podejścia instytucji krajowych do problemu globalnego ocieplenia. Od tego bowiem zależy, czy będziemy w stanie sobie z nim poradzić. Dlatego najważniejszym zadaniem jest przezwycięzenie tzw. paradoksu Giddensa polegającego na tym, że dopóki zagrożenia powodowane przez globalne ocieplenie nie są namacalne, bezpośrednie lub widoczne w życiu codziennym, to bez względu na to, jak poważne mogą się wydawać, ludzie będą siedzieć z założonymi rękami i nie zrobią z nimi nic konkretnego³². Dotyczy to zarówno mentalności zwykłych obywateli, jak i elit politycznych. Jeżeli nie uda się przełamać tej bariery, nie będzie możliwe prowadzenie skutecznych działań w tym zakresie.

Streszczenie

Globalne ocieplenie może stanowić poważne wyzwanie zarówno dla poszczególnych państw, jak i całego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. W artykule podjęto próbę oceny jego wpływu na stan bezpieczeństwa UE oraz wskazania ewentualnych działań adaptacyjno-prewencyjnych w ramach polskiej polityki bezpieczeństwa, które uwzględniałyby ten problem.

Zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi w sferze bezpieczeństwa będą wzmacniały intensywność oraz skalę obecnie występujących negatywnych zjawisk oraz mogą spowodować powstawanie zupełnie nowych rodzajów konfliktów. Chodzi tu przede wszystkim o: wzrost liczby „państw upadłych”, terroryzm, tzw. wojny permanentne oraz konflikty ekologiczne. Jednak największym wyzwaniem dla bezpieczeństwa UE będzie zmierzenie się ze skutkami społeczno-politycznymi zmian klimatycznych w innych regionach globu. Jako przykład problemów, które ze względu na zmiany klimatyczne mogą wpływać na bezpieczeństwo państw Unii Europejskiej, w artykule wskazano: potencjalny konflikt w rejonie Arktyki, kwestię tzw. migracji klimatycznej, programy redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz spór cywilizacyjny między tzw. „Północą” a „Południem”.

Abstract

Global warming may emerge as a serious challenge to the different countries and to the whole system of international security. The article attempts to assess its impact on the EU security and indicates possible adaptation and preventive action within the Polish security policy that would take account of this problem.

Threats associated with climate change in the security sphere will strengthen intensity and scale of current negative phenomena. This may also result in the emergence of completely new kinds of conflicts. It is mainly about the increase in the number of the so-called „failed countries”, terrorism, the so-called permanent wars and ecological conflicts. However, facing the results of socio-political climate changes in other regions of the world will present the most important challenge to the EU security. The article points out a potential conflict in the Arctic, the issue of the so-called climate migration, programmes for reducing greenhouse gas emissions and civilization dispute between the so-called „North” and „South” as an example of problems that may have impact on the security of the EU countries due to climate changes.

³² Tamże, s. 10.